

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden - Sivas

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden Sivas

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden

Sivas

Buradan kalkarak birkaç gün gittikten sonra Maraş Kars'ını sağ tarafımızda bırakıp Maraş toprağında Elbistan kasabasına geldik. Düz bir sahrada, çay kenarında, sırtında Eshâb-ı Kehf dağı vardır. Bağ, bahçeli, bin kadar evi olan bir kasabadır. Maraş Paşasının hassı olup yüz elli akçelik kazadır. Kethüda yeri ve yeniçeri serdarı vardır. Halkın hepsi Türkmen'dir. Şehrin doğusu gün geçtikçe harap olmaktadır. Camii, hanı, hamamı ve çarşısı vardır. Haftada bir, büyük pazarı olur. Şehir dışında, bir hayli mesafede, Eshab-ı Kehf ziyaret yeri vardır. Fakat bu mağaradan öyle köpek sesi gelmez. Ben şimdilik Eshâb Kehfi üç yerde ziyaret ettim. Hangisinin doğru olduğu belli değildir. Yoksa Takyanos zulmünden her biri birer diyara kaçtılar da yüksek makamları böyle ayrı mı görünüyor? Tarsuslularla Marazlılar kendilerinde olduklarını iddia ederler amma Tarsus'ta olması gerçeğe daha yakındır.

Buradan kuzeye doğru ilerleyerek Açıd kasabasına geldik. Türkmen Ağası hükmünde yüz elli akçelik kazadır. Kethüda yeri, yeniçeri serdarı ve muhtesibi vardır. Kasaba bir çukur yerde ve dere kenarında olup bin hanelidir. Camileri, mescidi, hanı, hamamı, çarşısı ve pazarı vardır. Buradan yine kuzeye doğru giderek Gürün kasabasına geldik. Sivas eyâletinde ve Engel toprağında yüz elli akçelik nahiye kalasıdır. Bin haneli olup camii, mescidi, hanı, hamamı, sultan çarşısı olan şirin bir kasabadır. Türkmen Ağası hükmündedir. Kethüda yeri, serdar ve muhtesibi vardır. Şehir içinden nehir akar. Halkı, Okçuoğlu kürkü giyer. Havası ve suyu güzel olduğundan halkı dinç olur.

Buradan kalkarak kuzeye doğru ilerledik, sahralardan geçip Darende kalesine vardık. Sivas eyâleti toprağında Türkmen Ağası hükmünde yüz elli akçelik kazadır. Yani serdar, subaşı, müftü ve nakîbi ile bilginleri vardır. Kalesi taşlık bir yerde ve yüksek bir tepe üzerinde olup, Hazret-i Ömer'in çocuklarından olan Malatya fatihi tarafından yaptırılmıştır. Zaman geçtikçe yer yer harap olduğundan dizdâr ve neferleri yoktur. Şehir Karadoruk toprağında, nehir kenarında kerpiç taşla yapılmış bin kadar haneli, bağlı ve bahçeli, yedi mihrap camili, han ve hamamı ile çarşı ve pazarı olan bir şirin kasabadır. Halkı, Türkmen ve Ermenidir. Debbağ hanesi meşhurdur. Kırk elli dirhem kadar sulu zerdalisi olur ki kurusunu Arap ve Acem'e hediye götürürler. Ayandan Şeyhoğlu ile üç gün sohbet ettik. Buradan kalkarak yine kuzeye doğru giderek

Sazatgaz'a geldik. Sivas toprağında gelişmiş bir köy olup halk Müslüman ve Ermenidir. Bir kayadan hayat suyu gibi kaynak su akar. Buradan da hareketle, yine kuzeye doğru giderek Mancılık köyüne geldik. Türkmen Ağası idaresinde, Sivas toprağında bir zeamettir. Yine kuzeye doğru giderek Ulaş kasabasına vardık. Sivas toprağında, Türkmen ağası ulusu Köçümi burada oturup Türkmenlerden yayla hakkı alır. Ayrıca kadısı vardır. Beş yüz haneli İslâm ve Ermeni kasabasıdır. Memi Kethüda Camiini, Sultan Süleyman'ın fermanı ile Mimar Sinan yapmıştır. Birkaç dükkânı olup başka imaret yeri yoktur

Buradan da kuzeye doğru giderek Sivas sahrasında Kızılırmak nehri üzerindeki Zağzağ Köprüsü'nü (Eğriköprü) geçtik. On sekiz gözlü büyük köprüdür. Bu Kızılırmak nehri de Erzurum ve Nikhisar dağlarından ve özellikle Beydağı'ndan çıkıp nice köy ve beldeleri sulayarak bu Eğriköprü'den geçer. Sonra ta Kayseri altındaki bir gözlü köprüden geçip batı taraftaki şehirleri sulayarak Çaşnigir Köprüsü'nden geçer. Osmancık kalesiyle Hacı Hamza'dan ve Tosya yakınından geçip Bafra şehri yanında kayalardan kendini Karadeniz'e atarken öyle feryad figan eyler ki insanın kulağını sağır eder. İşte, bu şekilde güzel yerleri seyrederek Sivas şehrine geldik.

Darü'l-alây Kâhne Âbad yani Sivas Kalesinin Yapısı: Hazret-i Zekeriyya zamanındaki Maraş Kayseri Cimcime, Maraş'ı kurmuştur. Bunun diğer kardeşi de Sivas'ı kurmuştur. Bazı tarihler, bunu Şah Kiyomers'in kurduğunu yazarlar. Bazıları İse Dahhâk Mari'nin olduğunu söylerler. Kiyomers, Sivas'ta medfundur. Bunun zamanında, Sivas'ta ekilmedik toprak kalmazmış! Ta Kızılırmak kenarına kadar şenlendirilmiş. Sonra nice hükümdarların eline geçip, sonunda Bağdad halifesi Harun Reşid zamanında Seyyid Cafer Gazi yardımı ile İslamların eline geçmiştir. Sonra Dânişmendoğullarından Nikhisar fâtihi Sultan Melik Gazi, Selçukluların yardımı ile tekrar almıştır. Onlardan sonra da Osmanlılar, Yıldırım Bayezid zamanında, Türkmenler elinden almış ise de Timur'un ilerlemesinde ilk defa önüne Sivas gelmiştir. Halkı ve binlerce çocuk boyunlarına Kur'an takarak Timur'u karşılamaya çıkmışlarsa da demir yürekli nursuz adam bunları ayaklar altında perişan etmiştir. Burada yedi gün kalarak yetmiş bin bilgin ve halkı kılıçtan geçirmiştir. Bu şekilde kaleyi dahi harap etmiştir. Halen harabeleri durmaktadır. Halk ağzında, «Sana bir iş edeyim ki Timurlenk Sivas'a etmemiş ola!» derler.

Timur, Nasreddin Hoca ile görüştüğünde Hoca, Timur'a: «Niçin Sivas'ta kırk bin çocuk ve nurlu Muhammed ümmetini Tatar atlar altında ezip yetmiş bin Allah mahlukunu öldürdünüz?» dediğinde

Timur: «Vallahi Sivaslılar, Kuran-ı Azim yaratılmıştır diyerek uydurma sözleri hükmü kaldırılmış âyetlere benzetip Kur'an'ı Kur'anlıktan çıkarmışlardı. Çocukları da zina çocukları olup ihtiyarları ise Şîî, Hurufî, Cebrî mezheplerine girmişlerdi. Âleme örnek olarak doğru yola getirmek için, üzerlerine yürüyerek şehirlerini harap ettim. Senin hatırın için şehri sana bağışladım. Korkma, harap etmem.» demişti.

...

Sivas'ın Camileri: Aşağı varoшта Ulu Cami: Bedesten yanında enine ve boyuna ikişer yüz ayak eski yapı bir camidir. Sultan Kılıç Arslan tarafından yaptırılmıştır. Bir minarelidir. Toprak ile örtülüdür. Camiin içindeki sütunların sayısı belli değildir. Kızıl Cami: Tek minareli eski yapı bir ibadethanedir. Sivasefendi Camii: Bir minareli, yeni yapı, ferah bir camidir. İçinde devamlı Kur'an okunup zikir yapılır. Musaefendi Camii: Sağlam bir yapıdır. Kilise Camii, pazar yerindedir. Koca Hasanpaşa Camii: Bu Sivas'ta bulunduğu sırada camii yaptırmıştır. Gece gündüz cemaati boldur. Etrafındaki dükkânlar ve kuyumcular çarşısı, hep camiin evkafıdır. Kible kapısı üzerindeki tarihi 972'dir. Yukarıkale Camii, Aşağıkale Camii... Bunlardan başka birçok mahalle mescitleri vardır. Her mahallede birer, ikişer tekke bulunur. Zira halkı gayet dindardır.

Medreseleri: Kızıl Medrese denilen görülmeye değer bir medrese vardır ki, İslâm ülkelerinde öyle bir ilim evi ne yapılmıştır, ne de yapılabilir. Timur bunu gördüğünde heyecanlanıp, binanın şekline hayran kalmıştır. Kale kapısı gibi yüksek bir kapısı var ki gören kimsenin aklı perişan olur. Ustası bu kapının sağında ve solundaki yüksek eşiklere Cenab-ı Hakk'ın yaratmış olduğu çiçeklerin şekillerini öyle bir süslemiştir ki gören şaşırır. Kapısı üzerindeki tarihi şöyledir: «Bunîye Kılıç Arslan bin Mes'ud sene 569». Zamanla bazı yerleri bozulmuştur. Bu medresenin mutlaka görülmesi ve her tarafta anlatılması gerekir. Medresenin içinde iki katlı seksen oda vardır, ilim öğrenen talebe efendiler kışın alt katlarda, yazın ise üst katlarda öğrenim yaparlar. Vaktiyle gelirleri öyle sağlamış ki evkafı sayesinde her gün öğrencilere iki defa sekiz türlü nefis yemekler fağfuri kâseler içinde verilirmiş. Fakat hâlâ öğrencileri bu nimete sahip olmayan riyasız kimselerdir. Allah hidâyet vere. Yüksek kale altında Hamam medresesi varsa da kim tarafından yaptırıldığını bilmiyorum. Aşağıhisar medresesi: Paşa Sarayı yanında olduğundan öğrencisi çoktur. Hasanpaşa medresesi: Aşağı varoştaki camiin avlusu etrafında öğrenci odaları vardır. Sivasî Efendi medresesi.

Sıbyan mektepleri: Yüz kırk adet ebced okuyan çocuk mektebi vardır. Kırkının evkafı kuvvetlidir. Diğerleri parasız mektepler olup bazılarında da öğretmenler para ile çocukları okuturlar

Tekkeler ve dervişler: On bir tekke vardır. Arpacızâde Efendi Tekkesi, Sivasî Efendi Tekkesi, Hallâfî Tekkesi, şehrin dışında bir kaya üzerine Suhayb-ı Rumî yahut Abdülvehab Gâzî Tekkesi.

Hanları; Küçük, büyük on sekiz tanedir. Bu bina güzel bir han olup elli ocaktır. Buna yakın Kapan Hanı, Hasanpaşa hanı ki bazıları Muhtesib hanı derler. Çünkü muhtesib ağa burada oturup çalışırdı. Kaşıkçızâde hanı, Şeyh Efendi hanı, Nalbantlar hanı, İbrahim Efendi hanı, Taşhan meşhur hanlardır.

Hamamları: Köprü başındaki Koca Hüseyinpaşa hamamı eski üslup bir yapı olduğundan, Süleyman Han ve Bağdad fâtihi Murad Han bunda yıkanmışlardır. Hâlâ onların yıkandığı sultan halveti kapalıdır, kimse girip yıkanamaz. Kale altında Eski Hasanpaşa hamamı, pazar meydanında Meydan hamamı, Taşhan hamamı, Medrese hamamı, Paşakalesi hamamı. Bu

hamamlar hep çiftedir. Bunlardan başka yüz on sekiz kadar saray ve buna benzer hanedan hamamları da vardır.

Çeşmeleri: Kırk beş kadar çeşmesi vardır. Suları hep şehrin kuzeyindeki Supnişan dağından ve Tuzhisar tepelerinden gelir. Meşhurları: Kale çeşmesi, Kuyumcular Bedesteni çeşmesi, Pazaryeri çeşmesi, Medrese çeşmesi ve Ulucâmi yanındaki çeşmedir. Şehrin içinden akan çay üzerinde birkaç köprü vardır. Çay taşlığında, hayli çam getirir. Çay, Tuzlahisar ile Supnişan dağlarından toplanıp şehrin sırtında yetmiş seksen kadar un değirmenini döndürerek Sivas sahrasına gelir ve oradan Kızılırmak'a akar.

Çarşı ve Pazarı: Ulucâmi yanındaki bedesteninde bin adet dükkân vardır. Sipâhpazan meşhurdur. Saraçhanesini, Sultan Dördüncü Murat'ın valide kethüdası Behram Ağa yeniden kâgır olarak yaptırmıştır. Başkaca debbağ hane ve kuyumcular dükkânları vardır.

Sivas'ın havasının güzelliğinden, halkı buğday renkli ve dinç olur. Şehir ayanı fâhire elbise, orta halliler Londra çukası ve Elvan boğası giyerler. Lisanları Kürtçe ve Türkçedir. Erkekleri çabuk ihtiyarlar. Kızları gayet güzel ve canlı olurlar.

Havası fazla şiddetli olduğundan bağ ve bahçesi yoktur. Dağlan ağaçsız ve çıplaktır. Şehir dördüncü hakiki iklimde ve on yedinci örfi iklimdedir. Ürünlerinden buğday, arpa, nohut ve mercimeği gayet bol olur. Bir kilesi kırk kile ürün verir. Bir okka ekmeği ve altı okka gelir bir at yemi birer akçedir. Bostanları gayet çoktur. Pamuklu bezi gayet beyaz ve ince olur. Bir çift ayakkabı ve mest on beş akçedir, Tellal ağa çizimleri otuz akçedir. Güzel yorgan bezleri, basma, işli perdeler birer rub'adır. Yiyecek ve içeceğinden has ve beyaz gerde ekmeği, kete çöreği, tavuk böreği ve tuz çorbası bir yerde yoktur. Nan Maraş'tan, pekmezi Ayıntab'dan, üzüm ve sırası Amasya'dan gelir. Müftüsü, gayet dindar ve olgun bir zat olan Şeyh Arpacızâde Hazret-i Bekir Efendidir. İleri gelenlerinden Abaza Deli Dilaver Ağa, Koca Ali Ağa, Selâm Çelebi, Elhac Kerim Çavuşzâdeler, Nazif Ağa, Ömer Beyzadeler, Müftü Ahmet Efendi ve Sivas şeyhi meşhurlarıdır.

...

Garip Şeylerden Bazıları: Silahdar Kara Murtaza Paşa Sivas Valisi iken, Turhal nahiyesinden bir köy halkı toplu halde paşanın huzuruna gelip dîvana bir kutu içinde beyaz bir fil yavrusu getirmişlerdi. Paşaya: «Sultanım, bu filceğizi bizim köyümüzde henüz bakire bir kız doğurdu. Şimdi hâkimimiz; kızı, babasını, annesini ve akrabalarını hapsettirdi. Bu filceğiz de yaşıyordu. Subaşı, onu ebeye boğdurdu. Sultanımızdan rica olunur, anlayışlı ağa kulunuzu gönderip kızı ve annesini hapisten çıkarttırarak huzurunuzda hakkı yerine getiresiniz.» diye rica ettiler. Bütün dîvanda bulunanlar bu fil çocuğu görüp hayrette kaldılar. Hemen Murtaza Paşa bana : «Evliya Çelebi, bu görevi sana verdim; hepsini divana getirtelim, görelim ki kız oğlan kız ola ve insanoğlundan ola, fil doğura! Bu ne ilâhi sırdır. Tez var, bunu yapanların hakkından gelip dîvana getir. » Ben bu olmayacak işi duydukta dedim ki: «Bu kabahati edenin hakkından gel, diye buyurdunuz. Bunu yapan, yaptığından sual olunmayan Rabbülâlemindir. Yaratma hikmetini

göstermek için böyle yapmıştır! Ben kimin hakkından geleyim? Sultanım, bunu yaymayınız. Bütün dünyada, Osmanlı ülkelerinde kadınlar fil doğurur imiş diye destan olur. Hemen bu davada göz yummak gerekir.» Bazı musahipler: «Sultanım, bu işe gözü yılmaz gaddar biri lâzımdır ki Allah'tan korkmaya ve 'Fili niçin öldürdünüz?' diye bütün köy halkını yakalayıp dîvana getire. Eğer fili öldürmemiş olalar idi, henüz tahta çıkan Sultan Mehmet'e hediye gönderir idiniz.» dediler.

Sonra kutu içindeki fil cesedinin kulaklarını, dudaklarını, hortum ve gözleri ile kuyruk ve ayaklarını anlatıp hayrette kalarak: «Hey Sultanım! Şu günahsız fili boğandan on bin kuruş, doğuran anasından kırk elli bin kuruş alınız». diye teklifte bulundular. Köy halkını, kızı ve akrabalarını getirmek için çadır mehterbaşısı görevlendirildi. Üç günde divana yetmiş kadar kimse getirildi, önce fili doğuran kızı konuşturttular. Kız: «Sultanım! Üç sene önce Hint padişahından Sultan İbrahim Han'a hediye olarak iki fil giderken, götürenler bizim Turhal ovasında konaklamışlardı. Bütün köy ve kasaba halkı seyretmeye gider. Biz de beş on küçük, bir yere gelip arabalara binerek seyretmeye gittik. İşte yaklaştık, arabalardan ininiz dediler. Giderken, yanımızdaki kadınlar: «Allah! Allah! Bu ne büyük hayvandır!» diye söyleşirlerdi. Ben de: «Amma, hani fil?» deyip ileri vardım. Beş direk üstünde bir kara dam gördüm. Bir direği kımıldanıyordu. «Ana, hani kılıcın?» diyerek yine ilerledim. Orada duranlar: «Bre kız, ileri varma!» dediler. Bir de gördüm ki o kara büyük dam yürüdü. Bir şey beni kapıp havaya kaldırdı. Karanlık bir yerde kaldım. «Medet hay!» diye feryat edip dört yanıma çıplaklandım. Elim, ayağım ısıcak ete yapışıyordu. Bir saatten sonra gördüm ki beni bir şey alıp dışarı, aydınlığa bıraktı. Aklım başımdan giderek üç saat cansız yattım. Beni alıp eve getirdiler. Onu biliyorum ki günden güne karnım şişip üç yıldan sonra bu fili doğurdum. Bir ay yaşadı; sonra ebe karı, subaşı ağasıyla, fil oğlumu öldürdü. Hakkımı hak eyle!» diye feryat etti. Turhal, İnebazarı köy ve ovası halkı da aynı şeyleri söylediler. Murtaza Paşa, yetmiş kişiyi zincire vurup hapsetti. Yirmi günde yirmi bin kuruş alıp fil yavrusunu da tuzlayarak İstanbul'a gönderirim diye sakladı. Bu durumu böylece gördük.